

De Duitse keizer wijst aan zijn generaals den weg « Nach Paris ».

's Maandags trokken de Duitse troepen door de stad. 't Was een eindelooze optocht van ruitery en voetvolk, geschut, wagens, ambulancier-auto's; kortom, de Bergenaars zagen nu ook het schouwspel, dat reeds zoo menige stad met diepen weemoed had vervuld.

Burgers werden opgeroepen om de door de Engelschen aangelegde barrikaden weg te ruimen. Te Trieu de Bertaimont voegde de verdrukker bij dit bevel de bedreiging, dat 't werk voor 6 uur 's avonds afgelopen moest zijn, zoo niet zou men de gansche wijk aan de vlammen overleveren.

De burgemeester liet een plakbrief uithangen, waarin hij de bevolking tot kalmte aanmaande, en liet zelfs eenige beruchte ruziemakers in het droog zetten.

Dat was 't veiligste voor de stad.

In den namiddag werd een gemeenteraadszitting belegd. Het stadhuis was reeds militair bezet; de raadsheeren moesten aan een schildwacht hun oproepingsbrief toonen, om binnen te geraken. Allen waren tegenwoordig, ook de ziekelijke heer Louis Daubresse, die hier voor de laatste maal verscheen. Zijn overjas hing met wijde plooien om het vermagerd lichaam en uit de mouwen staken de afgeteerde handen, als van een geraamte. Deze burger was ten doode opgeschreven, maar over 't bleek wezen lag een trek van vastberadenheid. De kranke wilde in de ure van het gevaar op zijn post zijn.

Burgemeester Lescarts sprak de heeren toe:

« Het is niet het oogenblik van redevooringen », zei hij o.m. « De Duitschers hebben de stad Bergen bezet. Wij zijn geen meester meer in 't eigen huis en staan onder hun overheersching. Ik heb last van kommandant von War-

temberg u het volgende te zeggen: Het gemeentebestuur is verantwoordelijk voor de orde. Bij het minste verzet en indien één enkel hoofd haar van een mijner soldaten aangeraakt wordt, zullen alle leden van den gemeenteraad gefusilleerd worden. — Dat heeft hij mij laten zeggen; 't is kort en krachtig. Wij zijn dus de gijzelaars der Duitschers. »

De raad besprak dan de te nemen maatregelen. Maar von Wartemberg wilde ook, dat er voortdurend gijzelaars op het stadhuis waren, en dien avond zetelden als zoodanig de heeren A. Harmignie, onder-voorzitter der Kamer van volksvertegenwoordigers; H. Rolland, senator en schepene der stad; N. Servais, volksvertegenwoordiger, en V. Maistrau, schepene.

Maar hield de burgerij zich bedaard, vele soldaten deden het niet; zij dronken en plunderden dan.

Wij zullen nog een kijkje te Bergen nemen, na het beleg van Maubeuge.

Zoo had dan de oorlogstorm gewoed over het land der mijnwerkers, de Borinage, met zijn zwarte terrils en toch ook zijn prachtige landouwen. De meeste gruwelen hebben we opgesomd. Maar hoevele wreedheden zijn er nog gebeurd in de volgende dagen!

Zoo kwam den 29^e Augustus, om 8 uur des morgens, een trein met Duitschers te Jurbise aan. Juist ontplofte een projektiel, dat reeds lang bij het station moest liggen. Maar de overweldigers beschuldigden de bevolking van een aanslag. Zes burgers werden aangehouden, gefusilleerd en verminkt; een huilende bende sleepte dan de lijken door de straat, tierend:

« Verdanmte Belgier! »

Het kasteel Legrand, te Jemappes, werd na

plundering in brand gestoken. Op het grondgebied dezer gemeente vernielden de soldaten den bronzen haan van het gedenkteeke (Slag van 6 November 1792).

Te Frameries plunderden de woestaards de woning van den heer Delaunois, gemeentesekretaris, wiens echtgenoot ziekelijk was en eenige dagen later aan den doorgestanen schrik overleed.

Ook dieren moesten het ontgelden. Een razende horde sneed, in een weide bij Saint-Symphorien, veertig schapen de keel af en nam slechts twee dezer dieren mee. Op hetzelfde dorp schoten zij bij een boer een prachtige hengst neer, honderd schapen en honderd kippen.

In de omgeving van Bergen zijn ongeveer 1.000 huizen afgebrand geworden.

XXXXI.

DE TERUGTOCHT. — DE LANCIEERS BIJ QUEVY.

De aftocht was aldus vastgesteld: de helft der troepen trekt af, de andere helft treedt als achterhoede tot dekking op, en gaat dan ook terug.

Zulks ging goed den eersten dag, maar de snelle, hardnekkige aanvallen van de eene zijde snelle, hardnekkige aanvallen van den vijand spoedig dit plan, wat de Britten «echelon formation» noemen. De kavalerie moest tegen aanvallen doen.

Die achterhoeden hadden het nog zwaarder te verantwoorden, daar ze geen voedsel kregen; de Duitschers beschoten de wegen, en aanvoer was onmogelijk.

Een nacht van spanning volgde op het bevel tot den terugtocht (24 Augustus). 's Maandags deden troepen van het 1° korps een aanval, wat meer een list was dan een ernstige poging om Binche te hernemen. De 2° divisie voerde dien aanval uit, terwijl generaal Lomax de regimenten van de 1° divisie terugnam. Het geschut zorgde om, door een hevig gordijnvuur, de Duitschers in toom te houden; maar de Engelschen verstonden nog niet de kunst hun batterijen te duiken, en Tauben wisten ze al gauw te ontdekken.

Toch kon generaal Douglas Haig, dank aan de toewijding zijner artilleristen, om 7 uur des avonds zijn nieuwe lijn bereiken.

Generaal Smith-Dorrien had het dien Maandag niet minder zwaar met zijn tweede korps. Ieder regiment had in de gevechten bij Bergen al veel geleden en tal van officieren verloren.

Alle maatregelen waren genomen voor een opmarsch. En nu opeens die terugtocht.

Er kwam wanorde. Eenige kompagnies waren den juisten koers kwijt en marcheerden recht in de vijandelijke linies. De mannen werden gevangen genomen of gedood. Anderen geraakten bij het 1° korps; sommigen, geheel verdoold, werden door inwoners verborgen en verder geholpen.

Dan wemelden de wegen van vluchtelingen,

met wagens, karren, allerhande voertuigen. En voortdurend moesten de soldaten op hun hoede zijn voor aanvallen.

De vijand was door Bergen getrokken, had de Fransche territorialen uit Doornik verdreven en snel rukte hij verder, begeerig om een beslissenden slag te leveren.

Dien Maandag stond het 2° korps op de lijn Frameries—Dour, maar de rechterflank worstelde nog meer voorwaarts en kon zich niet zoo spoedig losmaken.

De ruiterij deed daar wanhopige raids. Zoo werd een geweldige charge bij Quévy uitgevoerd door het 9° lanciers. Dezen stormden over prikkeldraad. Hoe een enkele man of paard aan den granaatregen ontsnapte, is onbegrijpelijk. Velen vielen, doch de overblijvenden, aangevoerd door kapitein Francis Grenfell, zetten hun weg voort, tot ze eenige beschutting vonden achter een spoordijk. Daar was nog een Engelsche batterij in aktie, «ten minste», vertelt een officier, «de kanonnen stonden er en de detachementen lagen dood of gewond, op twee na, met een officier».

Eenige minuten nog en ook die laatsten moesten gedood zijn en de stukken in handen van den vijand vallen. De Duitschers toch kenden den afstand; hun infanterie naderde reeds.

Het 9° lanciers en de kanonniers zijn echter oude vrienden, en de lanciers laten hun vrienden niet in den steek.

«De Duitschers zullen de stukken niet krijgen, zoolang er één van ons overblijft!» riep kapitein Grenfell. «Ik ga zien, hoe we ze weg kunnen krijgen.»

Hij was reeds ernstig gewond, maar hield het nog uit op zijn paard, en leidde het dier door den storm van ijzer. Waarom toch verleent de Koning geen eereteekens voor paarden? Maar ik durf wedden, dat kapitein Grenfell een maand later zijn Victoria Cross om den nek van zijn moedig ros hing, zei een ooggetuige.

En daar, bij Frameries, leidde hij zijn paard heen en terug, als wilde hij zijn mannen toonen, hoe armzalig de Duitschers hun poeier verschooten.

«Now then!» riep Grenfell. «Who's for the guns?» (Wie helpt aan de kanonnen?)

Iedere lancier was er toe bereid. De mannen spannen hun paarden aan, zwoegden zelf aan de wielen en dissels, en werkten, werkten...

Meer en meer vielen er getroffen manschappen neer; enkelen slechts bleven er over, en «by Heaven»... die speelden het dan toch nog klaar.

«Vooruit, jongens, nog één!» riep kapitein Grenfell, die zijn jas uitgetrokken had en mee zwoegde.

En ze duwden, en zweetten, en steenden al maar door, onder den granaat- en kogelregen, en ook het laatste stuk werd gered.

Ook het 18° husaren toonde ware doodsvrechting, stormde telkens op den vijand in, vertraagde zijn opmarsch en dekte aldus den aftocht. Maar menige dappere ruiter lag naast zijn droevig hinnikend paard te sterven, daar, in de

vlakte der Borinage, welke onder 't kanongebulder daverde en schokte.

De 19^e infanterie-brigade, die den 22^e en 23^e Augustus per trein naar Valenciennes gevoerd was, trok den 24^e Augustus naar een punt, ten Zuiden van Quarouble, om de linkerflank van het 2^e korps mede te steunen.

Ja, generaal Smith-Dorrien had het zwaar te verantwoorden om zijn afgematte, uitgehongerde troepen van de Bergen-linie terug te nemen.

Vechten en marcheeren, en marcheeren en vechten, zonder een oogenblik rust! Een tweetal regimenten, bijvoorbeeld, en enige ruitery, moesten een half uur stand houden op zeker punt, onder een geweldig vuur. Als dan de Duitschers naderden, moesten die mannen met de bajonet op hen instormen, terwijl ook de kavalierie chargeerde en een batterij steun verleende.

Natuurlijk leden die aanvallers zware verliezen. Zoo hadden er voortdurend korte, maar hevige gevechten plaats. Dan moest men zorgen voor het verband tusschen beide korpsen. Bij Frameries slaagde de vijand er even in een wig tusschen beiden te drijven, maar de 5^e brigade deed — natuurlijk weer met zware offers — die poging mislukken.

De Engelschen — we zeiden het reeds — worstelden met weergaloozen moed. En toch, het scheen bovenmenselijk. Moordden ze een compagnie weg, dadelijk was daar een versche, terwijl zij zelf naar rust snakten, rust, welke maar niet werd gegund. En meer en meer kanonnen van den tegenstander slingerden hun schroot, en meer en meer machinegeweren zaaiden den dood.

Dien Maandagavond bereikte het 2^e korps een nieuwe lijn, met de vesting Maubeuge rechts en de dorpen Bry en Jenlain links.

Maar een ander gevaar dreigde in 't Westen.

Door den val van Doornik lag de vlakte daar open voor den invaller, die een flankbeweging kon doen, om de Engelschen aan hun linkerzijde aan te tasten.

De gansche troepenmacht was dus op de nieuwe linie aangekomen. Maar verbeeld u niet, dat de manschappen daarom rust genoten. We mogen veilig aannemen, dat gedurende den ganschen terugtocht de paarden niet afgezaald werden. De soldaten lieten zich vallen waar zij halt hielden en rekenden zich gelukkig als ze een kwartiertje konden slapen. Velen schenen te slapen bij 't marcheeren.

Zoo werd het Dinsdag.

«De Franschsen trokken nog steeds terug», deelde generaal French in zijn rapport mee, «en ik had geen anderen steun dan de veste Maubeuge; de aanvallen van den vijand, om mijn linkerflank om te trekken, waren voor mij een zeker teeken, dat het zijn bedoeling was, mij tegen die plaats heen te drijven en me dan te omsingelen. Ik voelde, dat de verdere terugtocht geen oogenblik uitgesteld mocht worden. Ik hoopte, dat de achtervolging niet te krachtig zou zijn, om me te kunnen verhinderen mijn doel te bereiken.»

En die hoop werd vervuld. De Duitschers waren dien Dinsdag niet zoo onstuimig.

De opper-bevelhebber had bevolen, om 5.30 uur 's morgens, den weg Valenciennes—Bavai—Maubeuge over te trekken. Het 1^e korps slaagde daarin, maar het tweede kon op dien tijd pas de beweging aanvangen en bleef achter.

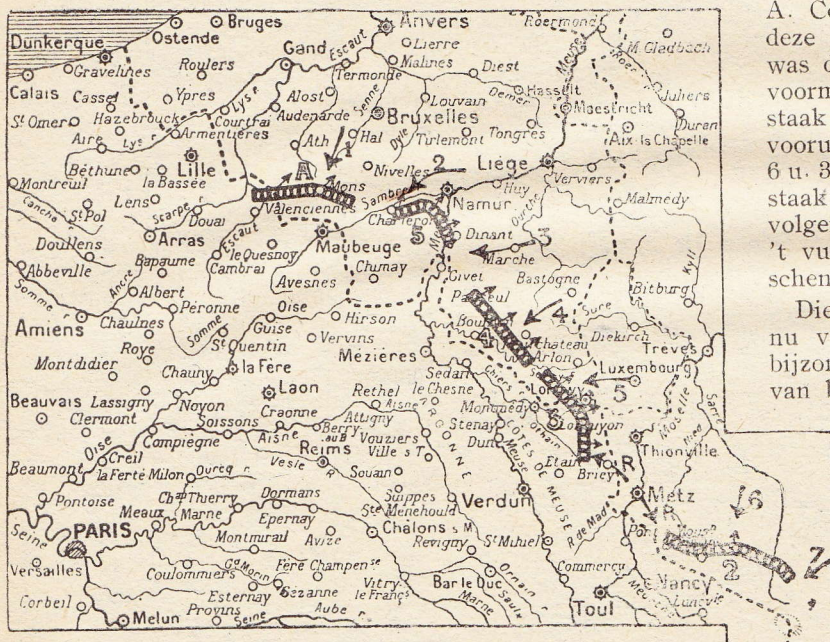
Er heerschte een geweldige hitte. De soldaten grepen naar het fruit — onrijpe appels en peren —, om toch maar die brandende keel wat te kunnen verzachten. En al bleef de vijand rustiger, toch werd er voortdurend gestreden.

«Verbeeld u, bijvoorbeeld, een veldbatterij in de tweede divisie», zegt majoor A. Corbett-Smith in zijn werk over deze roerige dagen. «De uurrooster was dan ongeveer als volgt: 5 u. 30 voormiddag, open 't vuur; 6 uur, staak het vuur en span aan; 6 u. 10, vooruit, naar een nieuwe stelling; 6 u. 30, halt, open 't vuur; 6 u. 40, staak het vuur, en vooruit, naar een volgende positie; 7 u. 15, halt, open 't vuur, — en zoo voort, den ganschen dag. Dat was het program.

Dien Dinsdag had de batterij, die nu voor mijn geest staat, nog een bijzonder avontuur — en het is wel van belang het te vertellen, als een staaltje van tactiek, waarmee we ook af te rekenen hadden.

De batterij was in aktie, doch had tijdelijk het vuur gestaakt, en de manschappen lagen bij hun stukken.

Een groote auto naderde op den weg links van de batterij, en twee rood-gejakte staf-officiëren sprongen er

Stand der legers op einde Augustus 1914.

Generaal Karl von Bülow.

uit, wandelden naar het dichtst bijstaande kanon en begonnen een praatje met de soldaten.

Na dezen geprezen te hebben voor hun behendig schieten, vroegen zij zoo 't een en ander over de verliezen, de posities der andere batterijen, de sterkte van de infanterie, en meer van die dingen, waarin staf-officiëren belang stellen.

Onze majoor had dat uit de verte gezien, en toen de bezoekers naar hun voertuig terug keerden, zei hij tot den sergeant-majoor:

« Die twee officieren ginds staan me niet aan. »

Hij gluurde door zijn kijker. Op den weg stapte een kompagnie van de genie.

« Sein die mannen giinder met de vlag, dat ze de auto moeten ophouden », beval de majoor.

En het signaal werd gegeven:

« Stop de kar. Verdacht. »

Ook de batterijen seinden:

« Stop de grijze auto. »

En dit gebeurde, tot groote ontevredenheid der beide officieren, welke nu eensklaps zeer gejaagd schenen om het groot-hoofdkwartier te bereiken.

« 't Spijt me zeer heeren », zei de luitenant van de genisten, « maar 't is een bevel van de batterij, ginds. Men heeft zeker een dringende boodschap voor het hoofdkwartier. »

De beide nieuwsgierigen bleken Deutsche spionnen te zijn. Ze hadden zich buitengewoon behendig als Engelschen vermoord.

In het hoofdkwartier van het korps werd een krijgsraad gehouden. De beide Duitschers waren hopeloos gekompromiteerd door hun talrijke aantekeningen. Ze waren niet alleen bij deze batterij zoo vol belangstelling geweest. Hun zaak was geklonken.

« Schuldig! De dood! »

Aldus luidde het vonnis, dat uitgevoerd werd.

Intusschen was een nieuwe divisie, de 4^e, ter hulp gezonden en te Le Cateau aangekomen. Dat was toch een versterking van 14,500 man, met drie veldbatterijen. Ze zouden 's Woensdags ingrijpen en groeven zich dien Dinsdag in.

De algemeene terugtochtlijn was nu:

1^e korps: Bavai—Maubeuge tot Landrecies—Marvilles.

2^e korps: Bry—Bavai tot ten Westen van Le Cateau.

XXXXII.

HET GEVECHT BIJ LANDRECIES.

We zeiden, dat de Duitschers zich dien Dinsdag betrekkelijk rustig hielden. Was het taktiek van generaal von Klück, om 's avonds een slag te slaan?

De 1^e divisie stond in en bij Marvilles en de 2^e divisie bij Landrecies. Ze namen dus de uiterste rechterflank in. Landrecies was bezet door de 4^e brigade, bataljons van de Foot Guards, grenadiers, Coldstreams en Ieren, onder bevel van generaal Scott-Kerr.

« Op de vreeselijke hitte volgde een koele, regenachtige avond », verhaalt bovengenoemde majoor. Twee-derde der brigade had plaats gevonden in de huizen en lokalen van Landrecies. De overigen maakten het zich zoo gemakkelijk als dit eenigszins mogelijk is, buiten, in een regenachtigen nacht.

Om 9 uur 's avonds lagen ze dan toch neer, gelukkig eens het lichaam te kunnen uitstrekken, al was het ook op de steenen.

Om 9 u. 30 waren alle lichten uitgedoofd en 't stadje en de omgeving in duisternis gehuld.

Men verwachtte nog een bataljon van de Coldstream Guards, dat op een kwart-mijl van de plaats aangemarcheerd kwam. De kolonel bevond zich met een gids aan 't hoofd der kolon. Die gids zwaaiide een elektrisch licht, en de overste verbood het hem.

De man gehoorzaamde even, maar seinde dan plotseling weer.

De kolonel begreep toen eensklaps, dat hij met een spion te doen had, en schoot hem neer.

't Was of hij dien kogel in een kruutmagazijn had gelost. Met een geweldigen slag barstte het Deutsche geschut los en onmiddellijk tikten mitrailleurs en knalden geweren.

Een Deutsche aanval kwam op ons neer als een hamer op een aanbeeld.

De Coldstreamers zwenkten en trokken op Landrecies terug.

De lijn der buitenposten werd ingedrukt als karton, en voor iemand eigenlijk begreep wat er gebeurde, stormden de vijanden in massa het stedeke binnen.

't Was het 9^e legerkorps, dat oprukte uit het Mormalwoud, ten Noorden, en zoo ontstond eensklaps het voor de Britten misschien meest kritiek gevecht van al die dagen. Afgemat rollen onze mannen uit de huizen: hier drie sol-

daten en een korporaal, daar twaalf Tommy's met een sergeant, elders een soldaat met een mitrailleur, of onze kerels verschenen aan de bovenramen en vuurden als razenden.

Het tooneel werd alleen verlicht door het flikkeren der geweren. Er was geen kwestie van rangen te formeeren. Maar in deze zaak was eenheid van handeling: het zich werpen op den vijand.

De « Guards » vlogen op de Duitsche rijen aan, schoten, staken met de bajonet of gebruikten het geweer bij wijze van een knuppel.

De mitrailleurs bestookten de kolonnen, maar den ze neer, evenzoo de nieuwe rijen, tot de massa aarzelde en bleef staan. Doch nieuwe troepen rukten in het stadje, verzamelden zich met de overlevenden. Door zijstraten en lanen stroomden ze binnen, maar overal botsten ze op de Engelschen, die van geen wijken wilden weten. Alle slaaplust was verdwenen, de vermoeidheid scheen verzwonden.

Maar daar was dan toch de overmacht. Men worstelde tegen versche troepen. En vier afgematte regimenten, die in groepjes vochten, moesten duizenden vijanden weerstaan.

Van aan Marvilles woedde de strijd. Generaal von Klück bracht zijn geschut nader en vuurde tot in de stad. Wat gaf het of hij eigen mannen trof, hij beschikte immers over « menschenmateriaal » om ze te vervangen.

Huizen geraakten in brand, en ze laaiden in den regen, die bij stroomen neerviel. Thans was er dan toch licht. De Guards verzamelden zich voor een laatste inspanning, ja, de laatste, een wanhopige, maar 't waren de « Guards », en die zouden vechten tot den laatsten man.

Een geweldige druk dus, en de Duitschers weken.

Ja, het gelukte, ze beukten den vijand terug, die bijna duizend dooden achter liet.

Ook bij Marvilles weerden de Engelschen zich als bezetenen en eveneens daar mislukte de aanval van von Klück. En Fransche reserve-divisies kwamen dan nog een handje helpen.

De Duitsche bevelhebber trok zijn troepen terug.

Om 2 ure 's morgens was het wederom stil geworden.

Generaal Douglas Haig kon nu zijn korps terugnemen langs Wésigny naar Guise. De terugtocht duurde voort.

« Bij het lezen van de koude, officieuze taal, waarin gemeld wordt, dat de Britsche troepen zoo en zoo laat op een linie van hier tot daar stand hielden, zou men zich licht 'n voorstelling maken, welke geheel buiten de waarheid is », zegt majoor Corbett-Smith. « Gij verbeeldt u misschien de verschillende eenheden, aftrekkend langs wegen, zorgvuldig door met goud bestikte officieren aangeduid en in de dorpen en gehuchten aankomend op den te voren bepaalden tijd. Dan dat zij daar hoffelijke kwartiermeesters aantreffen; dat de stukken in hun batterijen ordelijk geschaard zijn in een artilleriepark; dat er gemeenschap is met de staven door telefoon en telegraaf, zoodat elke eenheid op elk gewenscht oogenblik inbeweging kan worden gebracht.

Kroonprins Rupprecht van Beieren.

Dat is het ideaal. En het kreeg pas vorm na den slag aan de Marne, maar niet er voor. Ziehier een schets van een ordelijk dorpje, op de terugtochtlijn, Dinsdag 25 Augustus:

Mijnheer de maire, de oude Pierre Godolphin, zat gezapig aan zijn steenen pijp te trekken, daar in het bevallig tuintje, voor zijn woning. En hij kon zijn blik laten gaan over zijn klein koninkrijk en den stoffigen weg, die ginds tot aan den heuvel golfde.

Dien namiddag was een stroom vrachtauto's aangekomen, kloeke wagens, met op hun zeilen de lof van Mayflower's margarine of Pulltite's korsetten. Maar de mannen, die er de leiding over hadden, waren, naar hun uniform te oordeelen, Britsche officieren en geen reizigers voor de genoemde firma's.

De maire vroeg zich af, waarom die auto's, welke uit 't Zuiden kwamen, niet verder Noordwaarts trokken. De bakker kwam met hem confereren over het aantal te bakken brooden.

« Ik begrijp niet, wat die jongens hier moeten doen », zei Pierre. « Het is de derde week van den oorlog en de Boches moeten nu toch wel tot in hun eigen land teruggedreven zijn! Maar wat is dat? »

Daar kwam een auto door de straat gestormd, waggelend als een dronken man. Krak! Ze vloog tegen een steenen paal aan en kantelde. In een oogenblik waren al de mensen uit hun huizen.

Twee mannen lagen bewusteloos op de steenen. Hulpzame handen hieven hen op. Dan zag men wat er gebeurd was.

Tusschen de schouders lag op de tuniek van den officier een donkere vlek. Men trachtte het bloed te stelpen. Te laat! Een kogel heeft den man in de longen getroffen, en na een zucht lag de ongelukkige stil.

Zijn makker kwam bij en vertelde, dat ze samen een bericht weg moesten brengen. De officier voerde de auto, toen ze in een vijandelijke ruiterij-patroelje terecht kwamen. Ze waren er door geraakt, maar de Duitschers vuurden, en nu lag de officier daar dood.

« 't Gaat ginder slecht », beweerde de man, naar 't Noorden wijzend. « Gansche regimenten worden weggemaaid. Onze mannen trekken terug zoo snel als ze kunnen. »

Nu begrepen de dorpelingen, dat de toestand toch ernstig moest zijn.

En ziet, daar kwamen eensklaps meer soldaten. Eerst vier: twee Schotten, een Dorset en een Bedford, zwart van stof, met een baard van drie dagen, met rood-ontstoken oogen, door gebrek aan slaap. En ze hinkten pijnlijk. Ze vroegen aan den maire waar ze moesten gaan.

Dan een kapitein van de Guards, op een afgemat boerenpaard, en met een kolonel te voet naast hem. Ze begeerden wat te eten.

« We zijn al twaalf uur aan 't stappen », zei de kolonel. « Niemand weet waar een ander is. Het regiment? Verleden nacht uit elkaar geslagen, en de hemel weet waar verspreid nu! »

« Is de maire hier? » vroeg dan een jonge staf-officier met een Franschen tolk.

« Een kavalerie-brigade, ten minste wat er van overgebleven is », voegde hij er op zachter en toon bij, « zal hier dezen nacht aankomen. Hoeveel schuren en huizen hebt ge beschikbaar? Hoeveel hooi kunt ge krijgen? »

De oude Pierre verloor haast het hoofd bij de wending der gebeurtenissen.

De avond naderde, maar bracht nog geen koelte. Daar, over het heele plein, waar de kerktoren wat schaduw wierp, lagen groepen uitgeputte mannen te slapen met zware ademhaling of luid gesnurk.

Pierre's vrouw was al aan 't werk met water en zuiver linnen, vuile oude wonden te verbinden.

Aan het hoofd van een kolon reed een veld-batterij. Twee dagen geleden nam een majoor ze in aktie, fier op zijn zes stukken en kloeke wagens, zijn fijne paarden en vooral zijn paar honderd mannen. Zie nu de batterij voorbij-trekken; maar ontbloot het hoofd, want zij is van de poorten des doods zelf teruggekeerd.

Twee kanonnen, met elk drie paarden. Er zijn nog vier voerlui over... er zijn nog een half-dozijn kanonnières. Op de eerste kaisson zit een luitenant met een sergeant-majoor, en naast het stuk wandelt nog een sergeant, alsook een kwartiermeester-sergeant. Dat is de batterij!

Op de tweede kaisson zitten drie mannen, die duizelig heen en weer zwakken, een kapitein van een ruiterij-regiment en twee soldaten van een Schotsch regiment.

Hier marcheert een bataljon van de Guards. Twee dagen geleden ging het met misschien elfhonderd man ten strijde. Ontbloot nogmaals het hoofd, want deze kerels hebben den dood in 't aangezicht gezien!

Daar stapt traag een muilezel voorbij. Op zijn rug zit de kolonel; hij draagt een boerenhoed,

zijn broekspijpen zijn tot boven de knieën afgesneden, zijn linkerarm rust in een verband.

Tel de mannen, zooals ze daar in rijen van vier voortschrijden: 80, 120, 160, 180, 220. Neen, dat is al het volgend regiment. Juist 200. Dat is nu de sterkte van het bataljon!

Zwart van stof en kruit, ongeschoren, de broek verkort, zooals bij hun kommandant, de weinige overgebleven puttees rond de voeten gewikkeld als schoeisel... anders lompen en voddens... en dan bloederig verband rond hoofd en arm. Sommigen met hoeden als de kolonel, de meesten echter zonder. Zoo sleuren ze zich voort.

De kolonel keert zich op zijn muilezel om en beveelt:

« Bataljon, geef acht! Sluit u aan, jongens! We zijn in een Fransch dorp! »

En de oude fierheid slaat eensklaps op. 't Is al een nieuw regiment, dat de dorpelingen zien marcheeren.

Nederlaag? Wel neen... We trekken de Duitschers in de val.

En bij 't minste woord zouden ze zich omgekeerd hebben, om een legerkorps te chargeeren.

En zoo trekt het regiment voort. En als de laatsten der divisie passeeren, pinkelen lichtjes door de ramen.

Een sergeant klimt op een auto met de Parijsche uitgave van de « Daily Mail » in de hand, en boeit een talrijk gehoor door het nieuws, dat de Russen Duitschland binnengevallen zijn en naar Berlijn oprukken.

Ginds, in 't Noorden, flitst een elektrisch licht. Het daalt snel langs den weg. Het zijn de lantaarns van de eerste vrachtauto eener lange rij. Het stof walmt in dikke wolken op. De gansche kolon stormt door het dorp... Toch roept men iets... Dan brengt men de in den namiddag aangekomen wagens voor en laadt er al de gewonden en hinkenden op. En ook deze stoet vertrekt Zuidwaarts.

Een uur later zijn de eerste Duitsche ruiters daar, en de maire moet het hooi, dat voor de Engelschen verzameld was, aan den vijand afstaan.

Ziedaar het tooneel, in een der vele dorpen, op de terugtochtlijn.

En toch waren de draden van die schijnbaar zoo wanordelijke beweging in een vaste hand.

Maar keeren we tot den strijd terug.

XXXXIII.

DE SLAG VAN LE CATEAU.

De nachtelijke aanval op het 1^e korps, te Landrecies, was slechts de inleiding tot een hevigen storm, op 26 Augustus. Maar dat 1^e korps was te vermoeid, om dadelijk weer op te kunnen treden.

Generaal French verklaarde het in zijn verslag:

« Ze waren te afgemat, om in de strijdlinie geplaatst te worden », schreef hij.

Het 2° korps kreeg dus de taak den ganschen aanval af te slaan.

Generaal Smith-Dorrien had, buiten de 3° en 5° divisie, onder zijn bevel nog de 19° infanteriebrigade, het voetvolk van de 4° afdeeling en twee brigaden ruitërij.

Het 2° korps lag nu tusschen Le Cateau, ten Oosten, en Kamerijk, ten Westen, op een front van vijftien mijl. Inderhaast had men loopgraven gedolven. Ten Oosten van Le Cateau was echter een vrij groote bres tusschen beide korpsen.

Generaal French had gaarne gezien, dat het 2° korps dien Woensdag den terugtocht voortzette in voeling met het 1° korps.

Maar het 2° korps was al in den strijd.

Generaal Smith-Dorrien begaf zich naar het station van Bertry en telefoneerde er met het groot-hoofdkwartier. Aan 't ander eind van den draad stond generaal Henry Wilson.

« French wil, dat ge zoo spoedig mogelijk terugtrekt », zei deze. « Hij dringt er op aan, dat ge het gevecht geen oogenblik langer voortzet, dan volstrekt noodig is. Hij is van meening, dat er anders een nieuw Sedan dreigen kan. »

« Ik kan het gevecht niet zoo maar afbreken op een oogenblik, dat ik wensch », antwoordde generaal Smith-Dorrien. « Het eenige wat we kunnen doen, is de Duitschers een klap te geven, en we zijn er mee bezig. De mannen zijn te vermoeid om verder te gaan. Zij kunnen hun voeten niet gebruiken. Het eenige wat ze nog vermogen, is neer te liggen en te vechten. Maar mijn flanken hangen in de ruimte. Ik weet niet waar Haig rechts van me is. Ik reken op eenigen Franschen steun op mijn linkërzijde. Mijn bevelen aan de divisies zijn gegeven en ik heb terugtochtlijnen aangeduid, voor het geval we achteruit geworpen worden. Alles wat we onder deze omstandigheden vermogen, is te trachten hen van ons te houden tot het donker is. »

« Wel, generaal », klonk het terug, « uw stem is het eenige opwekkende, dat ik sedert drie dagen gehoord heb. »

Intusschen vernam men 't gedonder van honderden Deutsche kanonnen.

Sir John French bevond zich op dat oogenblik te Saint-Quentin. Generaal Smith-Dorrien had het trouwens al aan het hoofd van den staf, generaal Murray, verklaard, dat hij vechten moest.

Generaal von Klück oefende een geweldigen druk uit. Drie korpsen waren uitgezonden om de Engelsche linkerflank te omvatten. Alleen een geweldige klap kon den vijand tot 's avonds tegenhouden en dan den terugtocht mogelijk maken.

't Was een zonnige morgen met wit-blauwen hemel, als gezuiverd door den regen van den vorigen avond.

Het Duitsch geschut braakte een helsch vuur uit. Al spoedig stonden hoeven en huizen in brand. Na een korte artillerie-voorbereiding deed het voetvolk geweldige aanvallen. De machinegeweren tikten onheilspellend. Sommige Engelsche regimenten leden zware verliezen; met ware doodsverachting voerde men tegenaanvallen uit.

Vele inwoners van Le Cateau waren den vorigen nacht reeds gevlucht, maar anderen bleven. De Engelschen moesten het stadje opgeven, en de Duitschers bezetten het.

Hardnekkiger nog werd de strijd over 't gansche front.

De vijand was twee of drie uur meester van het stadje, waaruit hij de Engelschen verdreven had. Dezen zouden liet terugnemen.

De batterijen openden hun zwaarste vuur. De infanterie bestormde de buitenwijken, dan de hoofdstraat, en de ruitërij chargeerde terzijde. Het geschut volgde.

« Dan zagen onze mannen voor het eerst iets van de gruwelijke misdaden, door de Duitschers op de burgerij gepleegd », verhaalt een officier. « En zoo er hun iets toe drijven kon, te vechten tot den laatsten man, dan was het wel dit. Het gebombardeerde hospitaal brandde. Zulk een gebouw, met zijn Roode Kruisvlag, was altijd een geliefkoosd doelwit voor den vijand. Wij hadden daar 400 gewonden gehad. Het grootste deel hunner hadden we weggevoerd. Hoe is het einde van de anderen geweest? »

Maar in de hoofdstraat waren de bewijzen van Deutsche wredeheden. Naast doode strijders lagen lijken van burgers, van vrouwen en kinderen ook, en moeders knielden daar, en weenden, en jammerden. Andere inwoners keken, als verlamd door schrik, met doodsbleek wezen door de ramen of van achter half-gesloten deuren.

Dan zagen de soldaten het lijk van een kindje hangen. Het droeg de sporen van bajonetsteken... van andere afschuwelijke barbaarscheit nog.

Ja, sluit uw oogen in afkeer en walg, maar het is rechtvaardig, dat ons volk deze dingen hoort en weet. Geen valsche gevoeligheid mag u doen weigeren aan die martelaars te denken.

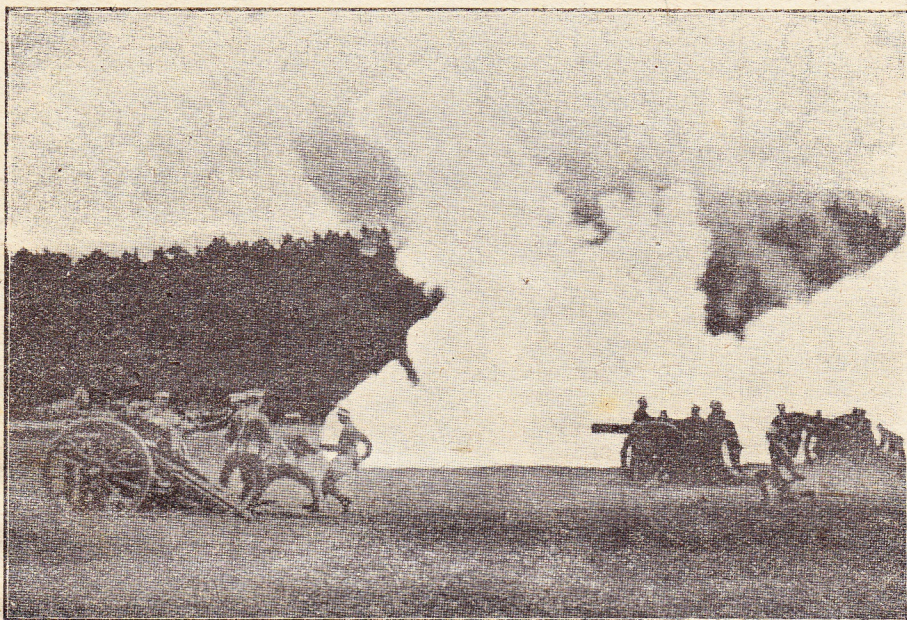
Nu mochten we zeggen, dat de brigade « rood zag ». Men zou thans geen gevangenen meer maken.

De aanblik van deze arme, versufte vrouwen, die voor onze mannen neerknielden of hun beenen omvatten in wanhopig gesmeek hen niet achter te laten, zou een steenen hart doen smelten hebben.

De toestand was ernstig, want er moest een massa-aanval der Duitschers losbreken, en de brigade kon weinig hoop behouden zelf veilig weg te geraken. Maar ze kon de vrouwen niet aan hun lot overlaten, en ze deed het ook niet. Die men verzamelen kon, werden op wagens, kaissons of aan den arm van stoere, doch teere soldaten meegeleid, naar het Zuiden op. De Engelschen trokken zich weer terug voor een nieuwen tegenaanval.

Rond den middag woedde de strijd nog in al zijn hevigheid voort. De Engelsche linie week hier minder, daar meer, maar brak toch niet. 't Was of bovenaardsche wilskracht alle mannen bezielde. Was er maar eenige kans, dan voerde een regiment of een ruitërij-schadron een tegenaanval uit.

Als een Deutsche storm-kolon naderde, werd ze met geweervuur bestookt. Dadelijk namen versche mannen de ledige plaatsen in. De grijze

Engelsch geschut in Noord-Frankrijk.

vloedgolf kwam dus steeds dichtcr. 't Gebeurde, dat op een korten afstand een gansch regiment vernietigd was. Maar toch stond daar een ander, in groepen heengedreven, bedreigd door eigen vuur in den rug bij de minste aarzeling.

« Voorwaarts! » huilden de officieren.

En voorwaarts moesten ze, over kermende gewonden, over stervenden en dooden.

En slaagden ze er in, de eerste loopgraaf te bereiken, dan vielen de Engelschen op hen met het blanke staal of renden de ruiters op de reeds wankelende troepen in.

Dat vreeselijk schouwspel bood het front dien dag wel vijftig maal.

Generaal Smith-Dorrien en eenige staf-officieren volgden het verloop van den slag, op een hoogte niet ver van het centrum der linie gelegen.

Eensklaps klonk hevig geschut uit de richting Kamerijk, waar de vijand trachtte de Engelsche linkerflank te omvatten.

« Grootc hemel, de Duitschers zijn om onze linkerzijde geraakt! » riep de generaal.

Hij sprong op zijn paard en reed naar het vermeende bedreigde punt.

Tot zijn groote vreugde bemerkte hij daar, dat het vuren niet van de Duitschers, maar wel van de Franschen kwam.

Generaal Sordet had zijn korps en bereden artillerie in een geforceerden marsch herwaarts gebracht, en nooit kon hulp op een beter oogenblik geschonken worden.

Weldra kon men den terugtocht voortzetten. Om 3 u. 30 in den namiddag werd 't bevel daar toe gegeven.

Nog was het een gevaarlijk werk. De artillerie dekte de beweging, en generaal French bracht hulde aan haar optreden dien zoo roerigen dag, den gewichtigsten van de gansche kritieke week.

De vijand was zelf te veel uitgeput, om krachtige achtervolging te wagen.

De terugtocht werd den 27ⁿ en 28ⁿ Augustus voortgezet. Op dezen datum bereikten de troepen de lijn Noyon—Chauny—La Fère.

Maar we zullen zien, dat, samen met de Franschen, de legers nog verder terug moesten.

XXXXIV.

De Duitschers te Rijsel, Lens, Arras, Péronne. — Hun optreden aan de Somme. — De strijd bij Soissons. — De Duitschers aan de Aisne.

Verscheidene belangrijke steden van Noord-Frankrijk bleven dus den vijand in handen. Zie hier hoe Rijsel viel.

Toen de slag bij Charleroi begon, stond tusschen Duinkerke en Maubeuge generaal Amade met zijn divisies territorialen.

De 8^e divisie moest alleen de streek tusschen de Leie en de Scharpe bezetten. De voorposten waren te Doornik en Rijsel.

Die macht was dus zeer zwak. Toch was het aanvankelijk plan Rijsel te verdedigen, en men groef dan ook reeds loopgraven en schuilplaatsen.

Rijsel was in de vroegere eeuwen steeds een gewichtige veste. Generaal Séré de Rivières, bestuurder der genie in het ministerie van oorlog, voerde in 1873 een grootsch verdedigingsplan voor de Fransche Noordgrens uit. Rijsel werd daarin een belangrijk steunpunt. In een versterkt kamp kon het een geheel leger herbergen. Maar nog waren al de werken niet voltooid, of ze waren door de militaire overheden reeds veroordeeld. In 1880 brak men de uitvoering der werken af. Er werd nu lang over de kwestie ge-

Het Duitsche leger rukt over de Fransche grens.

twist; de eene partij verdedigde het fortinstelsel, de andere beweerde, dat de veldslagen in 't open veld werden beslist.

De Kamer veroordeelde de vesting Rijsel, maar toch werd deze nog niet ontmanteld. Generaal Brialmont, die Antwerpen en Luik bouwde, waarschuwde dat een onbeschermd Fransche Noordgrens de schending der Belgische onzijdigheid door Duitschland uitlokken zou. Frankrijk bleef echter alleen zijn Oostergrens verdedigen.

In Juli 1914 nam men uit Rijsel 3.000 artilleristen en een derde der kanonnen weg.

Den 1ⁿ Augustus kreeg de gouverneur, generaal Lebas, bevel Rijsel als open stad te beschouwen, maar zijn opvolger vermeerderde den 21ⁿ Augustus het troepenaantal van 15.000 tot 28.000, kreeg uit Parijs 9 miljoen patronen en beschikte over 446 vuurmonden.

Zoo stonden de zaken, toen het aan de Samber niet naar wensch ging. Door den Engelschen terugtocht, bij Bergen, werd Doornik ontbloot. De Duitschers verdreven er de 82^e divisie territorialen, bliezen het station van Moeskroen op en naderden tot bij Roubaix en Tourcoing. Maar afdeelingen van het 83^e en 84^e regiment namen Doornik terug.

Den 26ⁿ Augustus verdedigde generaal de Villaret de Scheldebruggen met de 170^e brigade, maar vóór den middag moest hij voor de overmacht wijken.

Intusschen verkeerde men te Rijsel in grooten angst. Maar dienzelfden dag, om 5 uur in den namiddag, kwam er een telegram van den minister van oorlog, waarin bevel gegeven werd Rijsel opnieuw tot open stad te verklaren, de troepen uit de fort en van de wallen weg te nemen en ze heen te leiden tusschen La Bassée en Aire-sur-la-Lys.

Generaal Hermant voerde die bevelen uit.

Den 2ⁿ September verscheen een vijandelijke afdeeling te Rijsel, die drie dagen later ver-

dween. Overigens zag men er slechts ruiterijpatroeljen, belast met de beveiliging der rechterflank van von Klück's leger.

Rijsel's woelige dagen zouden pas vier weken later aanbreken.

Zoo ging het in meer plaatsen van Fransch-Vlaanderen.

De heer Emile Basly, afgevaardigde en maire van Lens, de bekende steenkoolstad, nadien zoo dikwijls in de oorlogsberichten genoemd, zat den 31ⁿ Augustus aan tafel, toen men hem om half-een meldde, dat de Duitschers aangekomen waren.

Voor de oude pastorie, die als stadhuis diende, in afwachting dat de bouw van het nieuwe raadshuis voltooid zou zijn, stonden vijf ruiters. De voorste hield in de hand een revolver en nam de saamgeschoolde burgers van het hoofd tot de voeten op. Hij was een onder-luitenant van 22 jaar.

« Zijt gij de maire? » vroeg hij op ruwen toon.

En toen de heer Basly toestemmend knikte, begon de Duitscher te vloeken en woedende gebaren te maken en huilde hij:

« In uw stad heerscht de grootste wanorde! Men vindt er geen agenten. Ik zal het aan mijn generaal zeggen. Luister goed: 30.000 man volgen mij! Als er betoogingen plaats hebben, zal ik weten te handelen en de schuldigen terechtstellen. »

De menigte begon te protesteeren.

De onder-luitenant joeg zijn paard voorwaarts en dreigde met zijn revolver. De burgers floten en riepen. De maire Basly vreesde geweld en verzocht aan de menigte heen te gaan. Deze gehoorzaamde.

De officier steeg af. Maar plotseling greep hij een der omstanders bij de keel:

« Hij heeft met zijn revolver naar mij willen schieten! » tierde hij.

Het slachtoffer, een Vlaamsch werkmán, had

al lachend op den officier aangelegd... met zijn gebalde vuist.

De officier tastte hem dan af en overliep zijn papieren.

« Vuile Belg! » schreeuwde hij vol verachting.

Dan liep hij het stadhuis binnen. Op een tafel zag hij een schrijfmachine en vroeg:

« Wie werkt daarop? »

De zoon van den maire, die met zijn vader meegegaan was, trad naar voren. De luitenant dikteerde nu een proklamatie, waarin hij de nadering van 30.000 soldaten meldde, en de stad met geheelen ondergang bedreigde, zoo zich de minste vijandelijke betooging voordeed.

« Ik wil nu eten hebben voor mij en mijne manschappen », zei von Oppel, want zoo had hij het stuk ondertekend.

« In het stadhuis is er geen restaurant », antwoordde de heer Basly.

« Ik wil, dat men mij te eten geve! » herhaalde de Duitscher stampvoetend.

« Hiernaast is een hotel! » hernam de burgemeester.

Von Oppel ging om voedsel in 't « Hôtel des Voyageurs » en rekwireerde daar dan een auto van een handelaar, die er ook het middagmaal gebruikte.

Buiten stonden weer nieuwsgierigen.

« Ik moet een chauffeur hebben », zei de officier.

Dadelijk bood een inwoner zijn diensten aan. 't Was een Luxemburger, Van Kiel, die dadelijk tegen vijf frank per dag aangenomen werd.

Von Oppel en de chauffeur moesten elkaar kennen.

Van Kiel had geen behoefte aan een dagloon van vijf frank, want hij was een der rijkste handelaars van Lens. Zijn betrekkingen met den maire waren nooit vriendschappelijk geweest. Als Van Kiel een mijnwerkershuisje binnen ging, bracht hij voor de arme lieden ook den ondergang mee. Hij verkocht aan zeer voordeelige voorwaarden, doch de klant bleef steeds zijn schuldenaar en was nimmer van afhoudingen op zijn loon bevrijd. De heer Basly had hem dikwijls dwars gezeten, en de Luxemburger dacht nu daaraan.

Von Oppel verdween met zijn ruiters.

's Avonds, om 9 uur, keerde hij terug. Den volgende dag sloeg hij bij den kruidenier Lelou, op de Groote Markt, levensmiddelen aan, en in den manufaktuurswinkel van Lecomte linnen broeken en bretellen. Dan liet hij de wapens, door de inwoners ingeleverd, op auto's laden en wegvoeren.

Vervolgens verdween hij weer eenige dagen met zijn chauffeur.

's Zaterdags morgens verscheen Van Kiel op de mairie.

« Wat hebt ge hier te maken? » vroeg de burgemeester alles behalve vriendelijk.

« Ik heb hier een door luitenant von Oppel geteekende rekening. »

De heer Basly las het stuk. De officier gelastte dat men aan den Luxemburger zijn loon zou

betalen, benevens de som van 300.000 frank, het bedrag der wissels van den koopman.

« Dat betaal ik niet! » verklaarde de maire.

« Mijn loon als chauffeur stort ik in de kas der werklozen », stelde de chauffeur op verzoenenden toon voor.

« Ik betaal niet! » riep de magistraat uit.

« Gij weigert? »

« Ja! »

« De handtekening van luitenant von Oppel staat er op! »

« Dat zie ik wel! »

« Ik zal het hem melden; hij is beneden. »

« Dat staat u vrij! »

Nauwelijks was Van Kiel weg of von Oppel stormde het kabinet van den maire binnen.

« Mijnheer de burgemeester, ik wil dat mijn bevelen opgevolgd worden! » tierde hij.

« Die zijn niet uit te voeren! »

« Ik wil gehoorzaamd worden! »

« Het Fransch bestuur doet dergelijke zaken niet. En mijn persoonlijke middelen stellen er mij niet toe in staat! »

« Ik zal u laten aanhouden! »

« Zooals ge wilt! »

« Welnu, dan zal de stad Lens morgen een oorlogsschatting van 500.000 frank storten! »

« We zullen zien! »

Von Oppel ging heen. Hij had met zijn gewone bluf 300.000 man aangekondigd. Denzelfden dag, om 1 uur 's middags, verschenen dertig officieren in auto en 300 ruiters te Lens.

De maire Basly werd naar het station ontboden. Daar vroeg hem een luitenant, op eenige burgers wijzend, of die mannen dienstplichtig waren.

De magistraat antwoordde ontkennend.

« Gij laadt een zware verantwoordelijkheid op u; gij loopt gevaar gefusilleerd te worden. »

« Die mannen zijn niet dienstplichtig! » hernam de maire op krachtigen toon.

« Te Leuven hebben wij op de burgers moeten schieten. Als gij eenig gezag hebt, maan dan de bevolking tot kalmte aan. Onze keizer is op 30 kilometer van Parijs en zal uw hoofdstad veroveren. »

Er waren te Lens gewonden aangekomen uit den terugtocht. De stad zelf lag buiten het strijdterrein. De luitenant nam hen gevangen en verdween dan met zijn ruiters.

Den volgende morgen bezetten 800 man voetvolk de plaats; andere soldaten volgden, die luid zongen of « Nach Paris! » riepen, en er op pochten daar over twee dagen te zullen zijn.

Om 11 uur hield een zware auto voor de mairie stil. Een staf-officier stapte uit en riep woedend tot den maire:

« De generaal is ontevreden zooveel mensen in de straten te zien! »

« De mis gaat juist uit », antwoordde de heer Basly, die nu begreep, dat in den wagen den generaal zat, waarover von Oppel gesproken had.

De burgemeester stapte wat naar voren om de financiën der stad te verdedigen, want hij dacht aan de dreigende oorlogsbelasting van 500.000 frank.

Generaal Franchet d'Esperey.

De stafoverste duwde hem terug en zei op hoogen toon:

« Zijn Excellentie spreekt slechts door bemiddeling van een officier tot burgers. »

De heer Basly kreeg bevel het « Hôtel des Voyageurs » te laten afzetten, want de generaal kon niet tegen gerucht.

Ook deze hooge bezoekers vertrokken, en den 7ⁿ September was er zelfs geen enkele Duitscher meer in de stad.

Meer Oostwaarts werd, zooals we weten, hardnekkig gestreden; eenige burgers reden met auto's naar de slagvelden om gewonden te halen.

Tegelijkertijd kwamen allertreurigste stoeten van vluchtelingen aan, verdrevenen uit hun dorp, en dezen verhaalden van Duitsche wredeheden, van allerlei gewelddaden en schrikjaging.

De korte bezetting van Lens was slechts een voorspel geweest van een lang en vreeselijk drama, zooals we later zullen hooren.

Iets ten Zuiden van Lens ligt een niet minder bekende stad, Arras, het oude Vlaamsche Atrecht.

Ook daar verschenen op 31 Augustus de eerste Duitschers.

Twee jonge lieden, die op den weg van Kamerijk reden, werden te Tilloy-lez-Mofflaines, op 4 kilometer van de stad, aangehouden door een patroelje van 72 uhlanen. Eén hunner werd als gijzelaar gehouden en de andere moest aan de overheden van Arras gaan verzoeken, met hen te komen parlementeeren.

De adjoints Bagio en Chabé voldeden aan dit bevel, en 't einde was, dat om 4 uur in den namiddag de Duitschers binnenrukten, de officieren in auto en de mannen per rijwiel.

Zij trokken naar het stadhuis en bezochten eenige ambulancias, om er hun gewonden te halen, maar vooral om een verwant van den keizer te zoeken, graaf von Mecklenburg-Schwerin. Deze was inderdaad in het St-Janshospitaal verpleegd geworden, maar men had hem juist den vorigen dag weggevoerd.

Er waren bij die afdeeling wel Duitschers, die de stad zeer goed kenden.

Een luitenant riep een werkman aan:

« Henri, Henri! » klonk het. « Herkent ge me niet? Gij zijt toch Henri Rabat. Ik heb drie jaar lang naast u gearbeid. »

Hij wilde zelfs zijn onbeschaamdheid zoo verdrijven den vroegeren werkgezel te trakteeren.

Generaal Maunoury.

De uhlanen verlieten dienzelfden avond nog de stad, maar de volgende dagen kwamen er telkens groepen, die sigaren, auto's en rijwielen opvorderden.

Op 2 September meldde men het doortrekken van troepen. Men maande de bevolking tot kalmitte aan. De gasbekken moesten den ganschen nacht blijven branden. De Duitschers verschenen echter pas den 6ⁿ September, ten getale van 3.000 man, onder het bevel van generaal von Arnim. Zij namen hun intrek in de kazernen en de citadel.

De staf vestigde zich in de twee beste hotels: « Hôtel du Commerce » en « Hôtel de l'Univers ». In het laatstgenoemde vroeg men aan een kommandant, welke kamer hij begeerde.

« Geef mij nummer 14 », antwoordde hij. « Die is goed. Twee maanden geleden logeerde ik er ook. »

Meerdere soldaten toonden het, dat ze hier niet vreemd waren. Eenigen namen hun maaltijd in een restaurant en vroegen servetten. De waardin antwoordde, dat zij die niet had.

« Zoo! » vroeg spottend een der mannen. « En wat hebt ge dan gedaan met deze, die ik u drie maanden geleden verkocht heb? »

Maar over 't algemeen had men zich niet over de kerels te beklagen.

Generaal von Stein, die zich gouverneur van Kamerijk betitelde, liet in de stad aanplakken, dat de Franschen in België verslagen waren. Niemand geloofde het.

Den 8ⁿ September ontstond er groote beweging onder de bezetting.

't Bleek dat de vijand aftrekken zou. Om 10 uur begaven majors zich met soldaten naar de verschillende ambulancias en ze monsterden er de Fransche gewonden. Zij, die eenigszins konden gaan of vervoerbaar waren, werden op het middaguur op de place de la Gare verzameld, door soldaten omringd en naar Kamerijk gestuurd, om daarna naar Duitschland doorgezonden te worden.

Het was een pijnlijk tooneel. De verpleegsters en vrouwen uit het volk weenden, mannen balden de vuist. Een riep « Dieven van gewonden! » maar wat vermocht men tegen 't brutaal geweld?

Een der gekwetsten viel bewusteloos neer. Eenige dagen te voren was hij geopereerd geweest. De Duitschers lieten hem achter.

De troepen vertrokken langs de wegen van Doullens en Bucquoy.

Generaal de Langle de Cary.

Generaal von Hausen.

« Nach Paris! » schreeuwden de soldaten.

Maar in werkelijkheid moesten ze de legers gaan versterken. 't Ging voor hen niet goed aan de Marne.

Vele officieren vergaten hun rekening in de hotels te betalen. In de citadel hadden eenige woeste kerels de Fransche vlag onteerd.

Een groep van 75 soldaten bleef als achterwacht, maar vertrok in den nacht insgelijks, na het postkantoor vernield en het buffet van het station geplunderd te hebben.

Nog eenigen tijd zou men echter patroeljen uhlanen zien. En weldra brak voor Atrecht een zeer harde tijd van oorlogsgeweld aan.

De oude stad Péronne, met haar 5.000 inwoners, gelegen aan de Somme, ten Zuid-Oosten van Atrecht, lag geheel op het strijdterrein en werd reeds eenige dagen vroeger bezet.

't Was voor de bewoners toch een pijnlijke verrassing.

« Op Donderdag 27 Augustus, om half-drie in den namiddag », vertelt abbé Calippe (1), « stonden de maire en de pastoor van Sailly-Saillisel — een groot dorp tusschen Péronne en Bapaume — op den weg over de gebeurtenissen te praten.

Een Fransch officier nadert en zegt tot den burgemeester:

« Drieduizend soldaten zullen hier weldra aankomen, en ge moet voor hen kwartieren gereed maken. »

Op dat oogenblik rijden twee fietsers nader. Ze stappen even af en vertellen, dat de Fransen in België een belangrijke overwinning behaald hebben.

Ze vervolgen hun tocht, maar keeren na eenige oogenblikken terug en roepen:

« Ah, mijnheer pastoor, de vlakte is zwart van de Duitschers. »

En minder dan een uur later waren Fransen en Duitschers handgemeen in de straten van 't dorp. De gevechten waren bloedig, duurden tot in den nacht, waarna de Fransen afrokken. Er lagen 400 gewonden. »

Diezelfde verrassing deed zich in vele dorpen voor. 't Was dus ook hier, zooals majoor Corbett het bij den terugtocht der Engelschen beschreef in het dorpje van den ouden maire Pierre.

Te Péronne zelf was men eenigszins gewaar-

schuwd, door de aankomst van Fransche en Belgische vluchtelingen.

Donderdag 27 Augustus waren er nog drie- of vierduizend man eigen troepen, maar om 4 uur in den namiddag vertrokken dezen. Men ontruimde ook de hospitalen.

Uit de richting van Manacourt had men het kanon gehoord.

Om 2 uur 's namiddags passeerden door de faubourg Bretagne ruitery, kurassiers, dragonders en huzaren.

« De uhlanen volgen ons! » riepen ze de inwoners toe.

De maire, de adjunkten, de sous-préfet, de kommissaris, agenten en vele ambtenaren verlieten de stad.

Om 6 uur 's avonds hoorde men ontploffingen en weldra was er geen soldaat meer in de plaats.

Alle blinden waren neergelaten. Vele inwoners hadden de vlucht genomen.

Den volgenden dag bleef het rustig, tot half-twee 's middags. Toen floten de granaten over de stad. De menschen, die gebleven waren, verscholen zich angstig in de kelders. Om 5 uur verschenen weer terugtrekkende Fransen. Het was de achterhoede. Zij trokken al vurend door de straten. Een uur later naderden de eerste Duitschers.

Tot 8 uur 's avonds hilde het geschut.

De soldaten braken de deuren open, plunderden en staken vele huizen in brand.

Dien avond, om 10 uur, stak men 't vuur aan de onder-prefecture. Weldra vlamden zeven naburige woningen en kraaide ook elders de roode haan.

Den ganschen nacht laaide de rosse gloed over de stad.

De Duitschers brachten gijzelaars op het stadshuis: den aarts-priester, twee municipale leden, den vrederechter, den gemeenteontvanger e.a. Zij bedreigden deze burgers en behielden dan vier notabelen, die met hun leven borg stonden voor de veiligheid der troepen.

Een der officieren zei daarna, dat er slechts een klein garnizoen blijven zou.

« Wij loopen niet, maar wij vliegen », beweerde de bluffer. « Binnen acht dagen zijn wij te Parijs. »

Elders in het Sommegebied ging het al even geweldig toe.

(1) « La Somme sous l'occupation allemande. »

Den 29ⁿ Augustus streden de aftrekkende Fransen te Proyart-Méricourt, Harbonnières, Framervilles, Vauvillers en Rosières. Vluchtelingen hadden er schrik verwekt en lokten aldus nieuwe groepen burgers mee.

Te Framervilles bleven slechts 28 inwoners, die gedurende drie uur in hun kelders schuilden, want de kogels floten langs de huizen en granaten ontploften allerwege.

De Fransen stukken stonden op den weg van Amiens naar Péronne. Om 4 u. 10 in den namiddag weken de Fransen verder.

't Ging hier dus zooals we bij de Engelschen hebben gezien: vechten, marcheeren, weer vechten, weer marcheeren.

Te Proyart hadden de Duitschers, verwoed over dien tegenstand, een grijsaard van 74 jaar gefusilleerd, die, uit zijn kelder komend, op zijn knieën om genade smeekte.

De pastoor van Framervilles vertelt, hoe hij gewonden ging helpen:

« Een Duitsch aalmoezenier meldde mij, dat er eenige Fransche gewonden op de vlakte lagen, en hij duidde mij de richting aan. Ik vroeg hem de hulp van twee Duitschers, om kruiken water mee te nemen. Zij volgden mij. Ik had nog geen vijfhonderd meter weg afgelegd, of ik bemerkte reeds de roode broeken van onze geliefde soldaten. Het was ongeveer 9 uur in den morgen en de arme jongens lagen nog daar, waar ze den vorigen avond gewond neergevallen waren. Den ganschen nacht hadden ze gebeefd van koorts en van koude, en nu leden ze van de brandende zon.

Ik haastte mij hen te beschutten, door schooven graan en haver. Verscheidenen noemden mij hun naam en woonplaats, maar ik had geen tijd dit alles op te schrijven, want anderen, die me bemerkten hadden, riepen mij met luide stem. Ik hoorde de biecht van hen, die mij 't zwaarst getroffen toeschenen. Er lagen daar niet alleen gewonden, maar ook dooden, en ik herinner me nog al mijn ontroering, toen ik bij een soldaat neerknielde, wiens gelaat de sporen van lijden vertoonde, en ik zijn brandende hand vast nam en den pols wilde voelen.

« 't Is niet meer noodig! » riep een, die naast hem lag. « Mijn kameraad is al van gister avond dood. »

« Maar, neen, vriend, zijn hand is nog heelmaal warm. »

« Mijnheer pastoor, dan is het van de zon! »

En 't was waar. De andere hand was zoo koud als ijs; de zon had sedert haar opgang de eene helft van het lijk verwarmd.

Ik ging verder. Eensklaps riep een soldaat van het 60^e regiment:

« Mijnheer pastoor, ik ga dood! »

Ik stelde hem gerust, door op te merken, dat stervenden niet meer zoo hard kunnen schreeuwen.

« Ik sterf van dorst », hernam hij.

Ik deed een teeken naar mijn Pruisen en riep in 't Duitsch:

« Water, water! »

Zij schudden ontkennend het hoofd en keerden hun kruiken om, ten einde te laten zien,

dat deze geheel ledig was. Ik ging dan water halen, zevenhonderd meter van daar, en keerde naar mijn gekwetsten soldaat terug, die nu naar hartelust drinken kon. Den volgenden dag verklaarde hij in de ambulance, aan ieder die het hooren wilde, dat ik zijn leven had gered.

Dat was overdreven, maar hij had zulk een hevigen dorst geleden, dat hij zich zelf in de ambulance tot schenker zijner makkers aanstelde en dikwijls rond liep met een kruik in de hand. »

Zulk een tooneeltje toont ons het lijden der gewonden in die geweldige dagen.

De Duitschers staken te Framervilles verscheidene huizen in brand.

Trouwens bijna geen stad, geen dorp in het Somme-departement of het was getuige van een geweldig schouwspel.

Den 31ⁿ Augustus werden te Ham de pastoor, de maire en zijn twee adjunkten veroordeeld om neergeschoten te worden. Alleen met 10.000 frank te storten konden ze zich vrijkoopen.

« Reeds van 5 uur 's morgens opgesloten », schrijft een van hen, « wachtten wij in stilte de eindbeslissing af, want wij hadden niet het recht te spreken. Daar om 11 uur de stad de geëischte som betaald had, werden wij in vrijheid gesteld. »

Den avond te voren ontmoetten de Duitschers twee Engelsche soldaten in het verlaten Matigny en maakten hen af. Zij meenden, dat er nog andere Engelschen in de huizen moesten verborgen zijn en namen daarom den pastoor Louchart gevangen.

« Drie officieren, met den revolver in de vuist, en soldaten, met de bajonet op 't geweer, leidden mij in de voornaamste huizen », schreef deze geestelijke. « Zij sloegen de deuren in en dreven mij vooruit. Zij ontdekten geen Engelschen, maar daar ik weigerde hen zekere inlichtingen over den doortocht onzer troepen te geven, behielden ze mij als gijzelaar en moest ik den nacht doorbrengen te midden van soldaten, welke mij met den dood bedreigden, indien er een schot op hun troepen werd gelost. »

Te Saily-Saillisel werd de pastoor door een vrouw geroepen.

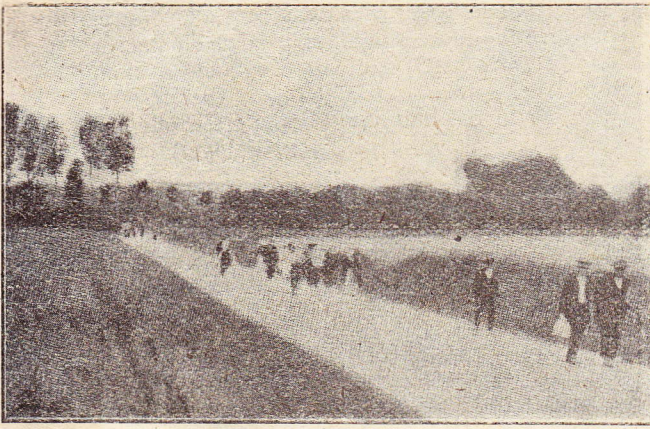
« Vlug! » schreeuwde ze. « Men gaat Rose Méhay fusilleeren! »

Rose Méhay was een arme dorpelinge van 60-jarigen leeftijd, die reeds lang niet meer bij haar verstand was. De pastoor wilde haar redden, maar een gendarm te paard hield hem met zijn revolver staande.

Een hende soldaten — zonder overste — vervolgde in een straatje de krankzinnige, die eindelijk door meer dan 20 kogels getroffen neerstorte.

Den vorigen avond reeds had men den een-en-zestigjarigen kasteelheer Miette neergeschoten. Hetzelfde lot viel op dit dorp een stalknecht ten deel, een vader van vier kinderen. Hij wilde de Duitschers beletten een paard van zijn meester te stelen.

Een andere inwoner werd met kolfslagen zodanig gewond, dat hij in een naburig bosch stierf.

Belgische vluchtelingen in de nabijheid van Bergen (Mons).

Te Proyart vermoordde men den 74-jarigen grijsaard Boulanger en namen Duitsche vrouwen aan de slemppartijen en plunderingen deel.

Te Liancourt-Fosse moesten twaalf inwoners tijdens een gevecht voor de Duitschers staan; vier der ongelukkigen vielen dood neer. En zoo meldde men ook moorden, diefstallen, mishandelingen te Pont-Noyelle, Maucourt, enz.

In het Somme-departement ligt ook de bekende stad Amiens, met haar prachtige kathedraal. Het was een belangrijk knooppunt van negen spoorwegen. Amiens bestaat uit drie wijken: de nieuwe, 't hoogst gelegen in 't Zuiden; het handelskwartier, in 't midden, en dan, over de Somme, de oude stad met haar bochtige straten en vele houten huizen, met werkplaatsen en fabrieken.

Na den terugtocht van Charleroi was de stad al in gevaar.

We hebben gezien, dat de territoriale divisies van generaal d'Amade tusschen Duinkerke en Maubeuge stonden, maar voor het 1^e Duitsche leger al spoedig moesten wijken.

Marokkanen bezetten Amiens en legden verdedigingsstellingen aan bij Camon en Villers-Bretonneux.

Generaal d'Amade kwam daarna nabij de stad en kreeg tot taak de overgangen der Somme te verdedigen.

Er werd toen eenige dagen in de omgeving gestreden. De 61e en 62e reserve-divisies hadden een hardnekkigen aanval ten Zuiden van Bapaume te weerstaan en werden uiteengeslagen. De ruitery van Sordet moest, na een treffen bij Catelet, over de Somme wijken. Vier bataljons van het 47e, 63e, 64e en 67e jagers werden zich dapper bij Péronne.

We hoorden reeds, hoe de vijand toch ook het stadje bezette.

Generaal Maunoury had toen het bevel gekregen over een nieuw leger, het 6e. Hij wilde nog trachten Amiens te dekken en bracht daartoe in de eerste linie een brigade Marokkaansche jagers, de 14e divisie van het 7e korps, het 45e en 55^e jagers. Deze Franschen gingen tot een

hevig offensief over, veroverden Proyart, en de vier divisies territorialen konden zich dan te Amiens vestigen.

Maar spoedig keerde de kans. De vijand deed een hardnekkigen tegenaanval, nam Proyart terug en andere verloren stellingen.

Amiens werd ontruimd. Den 30ⁿ Augustus hadden de laatste Franschen nog eenige schermutselingen bij Cagny.

Den 31ⁿ Augustus rukten de Duitschers de stad binnen. Het was voor de bevolking een pijnlijk schouwspel. De vijand nam uit den municipalen raad 12 gijzelaars. Ook de prokureur-generaal werd als zoodanig aangewezen.

Verder eischte men den zelfden dag voor 500 duizend frank goederen op.

Maar de troepen hadden geen rust.

« Nach Paris! » klonk het ook hier, en de regimenten trokken verder.

De volgende dagen waren er bijna geen in de stad. Alleen officieren en patroeljen kwamen nu en dan opeschingen doen en ook werden er gewonden aangevoerd. In dien tijd lichtte men tevens de spaarkas.

Den 9ⁿ September echter kreeg Amiens een talrijk garnizoen en een plaatselijken commandant. Allerlei verordeningen werden uitgevaardigd en nog talrijker dan te voren troffen opvorderingen de burgerij. De auto's moesten ingeleverd worden. Na acht uur 's avonds mocht niemand zich meer op straat vertoonen.

Doch het pijnlijkst was wel het bevel tot de dienstplichtigen, die nog niet opgeroepen waren om zich te komen aangeven, in de citadel. Een duizendtal hunner werden als gevangenen weggevoerd, n.l. de jongsten.

De Duitschers deden dus alsof ze zich voor langen tijd te Amiens zouden vestigen.

Den 11ⁿ September verdwenen ze. 't Was het gevolg van den slag aan de Marne, dien wij hier na zullen beschrijven.

We kunnen er niet aan denken de bezetting van alle Fransche steden in bijzonderheden mede te deelen. Dezen zijn te talrijk en de tooneelen waren overal min of meer dezelfde.

Op enkele plaatsen moeten we echter nog de aandacht vestigen, n.l. die welke we verder in het verhaal van den oorlog zullen ontmoeten.

Oostelijk van Amiens ligt het eerwaardige Soissons, de aloude plaats waar Clovis zoo lang verbleef en Pepijn de Korte zich zelf tot koning verhef, in de abdij van Sint-Medara, waarvan alleen nog een crypt overgebleven is; waar ook Lodewijk de Goedige door zijn drie zonen gevangen werd gezet.

Maar we gaan ons niet in 't verleden verdiepen.

Al was Soissons een kerkelijke stad, met haar kathedraal, vele bedehuizen en zes abdijen, zij diende vooral ook in den loop der tijden tot vesting, als bescherming van Parijs. De stad heeft daardoor vele belegeringen onderstaan en is dikwijls geplunderd geworden. Het laatste beleg, een beleg dat vele inwoners nog heel goed her-

innerden, was dat uit den Fransch-Duitschen oorlog van 1870.

Den 11ⁿ September van dit jaar omringden 20,000 Duitschers de stede, die slechts een garnizoen van 5.000 man telde. Doch het waren dapperen, die hardnekkig weigerden zich over te geven en menigen uitval deden. Van de naburige hoogten bombardeerde de vijand de stad. Na 37 dagen viel Soissons.

In 1914 zou 't niet meer de rol van versterkte plaats vervullen. Het was trouwens als zoodanig gedeklasseerd. Toch zaten de bijna 15,000 inwoners als geprest in de oude wallen, maar buiten dezen ontstonden nieuwe wijken met veel nijverheid.

Den 29ⁿ en 30ⁿ Augustus 1914 mislukte het toch krachtige tegen-offensief der Franschen tusschen Guise en Saint-Quentin.

Den 31ⁿ Augustus werd Soissons in 't Noord-Oosten door de reserve-divisies van generaal Valabrègue gedekt.

Deze troepen hadden echter slechts tot taak de legers tijd te geven, om te wijken over de Aisne, aan welke rivier Soissons ligt. Deze overtocht werd bedreigd door sterke ruitjerij-afdeelingen, welke tusschen de Britsche en Fransche legers doorgeschoven waren. Ten einde hen te weerstaan, zond men in den nacht van 31 Oogst op 1 September ijlings de kavalerie-divisie van Saron naar Soissons, met opdracht zoo lang weerstand te bieden, tot de reserven ten Oosten der stad over de rivier en op de hoogten van Beuvenzoude zouden zijn, ten einde daar de geulen der Aisne nog te kunnen bestrijken.

Dien 1ⁿ September, om 10 uur 's morgens, verscheen de vijand voor de veste, maar de ruiters en een groep wielrijders slaagden er in hem tot den middag op te houden. Dan kregen ze bericht, dat de overtocht voltrokken was en ze zich konden terugtrekken. Ook dit losmaken kostte nog strijd, zoodat tot in de stad van weerskanten mannen vielen.

De hoofdmacht der Duitschers rukte slechts op 2 September Soissons binnen, en beperkte haar optreden tot zware rekvisities.

We zullen zien hoe, tijdens den Marne-slag, hier weer gestreden werd.

Voor vele plaatsen keerde 't verleden terug. Soissons zou zelfs een sektor van het front worden.

Ook in dit departement, de Aisne, ging de inval der Duitschers met allerlei misdaden gepaard. Men meldde gevallen van plundering, moord, opeischingen, enz., te Conigis, Brumetz, Coincy, Rézu-Saint-Germain, Chierry.

Te Jaulgonne fusilleerde men den 87-jarigen Rampenault. Een zekere Blanchard, 61 jaar oud, werd door een bajonetsteek gewond en dan door een revolverschot van een officier gedood.

Het was eveneens een officier die te Crezansy den 18-jarigen Lesaint neerschoot.

Grijsaards werden insgelijks om 't leven gebracht te Vivières, Dampleux, Mesy, Moulins, Chouy.

XXXXV.

DE BEZETTING VAN SEDAN.

Richten we nu den blik weer Oostelijker.

Hier hebben we de laatste gevechten tusschen Franschen en Duitschers gevolgd bij Haybes, ten Zuiden van Givet. Zoo naderden beide partijen het bekende Sedan.

Van den 25ⁿ tot den 27ⁿ Augustus werd het oude slagveld van Sedan opnieuw strijdterrein. Een botsing had plaats rond La Marfée.

Het 4e Fransche leger van generaal Langle de Cary trok zich, na den ongelukkigen slag aan de Semois, achter de Maas terug, en van op de hoogte La Marfée bood de achterhoede een hardnekkigen weerstand. Drie dagen lang hield zij den overmachtigen vijand op. Het Fransch geschut richtte groote verwoestingen in de rangen der aanvallers aan. En toen het gros van het leger teruggetrokken was, verwijderden zich ook de laatste verdedigers.

Maar Sedan, dat aan den rechteroever ligt, was toen al bezet.

« De bevolking », schrijft Philippe Stephan (1), « was zeer verwonderd, op den morgen van 25 Augustus 1914, te vernemen, dat het station, de post en andere staatsbureelen in den nacht waren ontruimd. Er zijn aanwijzingen, dat men ons de waarheid verbergt. Belgische vluchtelingen vertellen, dat de Duitschers te Bouillon zijn; maar niemand wil het gelooven.

Heeft den vorigen avond de sous-préfet, eenige uren voor zijn vlucht, de straten niet doorkruist, voorafgegaan door een trommelaar, om aan de bevolking te verzekeren, dat geen enkel gevaar haar bedreigde? Zegt men niet, dat er nog twee legerkorpsen ten Noord-Oosten der stad staan, om deze te verdedigen?

En, zoo er dan waarlijk gevaar was, zouden de overheden dan niet de jongelingen der lichting 1914, evenals alle mannen, die in staat waren de wapens te dragen, weggevoerd, en de enorme voorraad goederen, vooral het laken uit de fabrieken, in veiligheid gebracht hebben?

Niemand verwachtte dus de Duitschers dien dag en ieder ging aan zijn gewone bezigheden.

Maar de waarheid is, dat er zich voor of binnen Sedan geen enkele soldaat meer bevindt, tenzij eenige mannen der genie, die in enkele minuten de bruggen moeten laten springen.

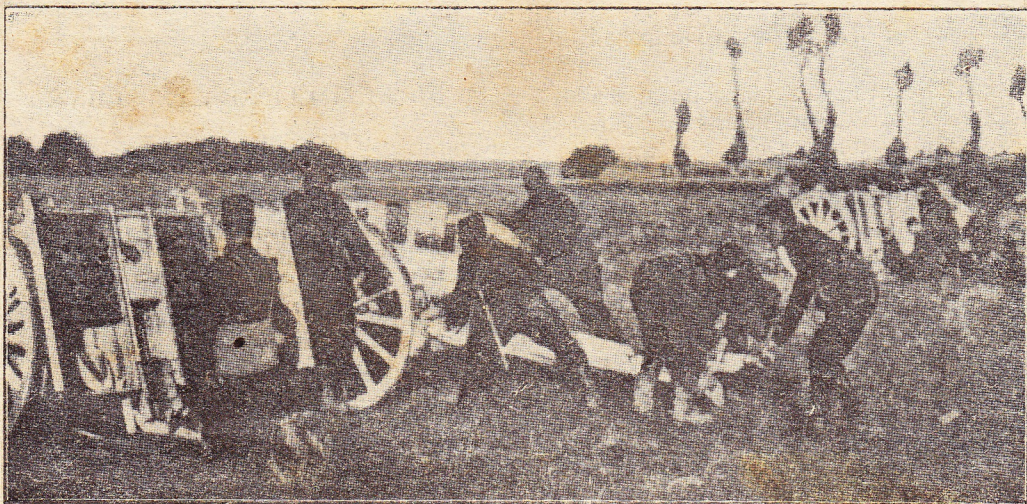
Negen uur voormiddag. Ik zit voor mijn huis de bladen te lezen, die ik in de stad gekocht heb. Mijn huis staat aan den weg Sedan—Bouillon. Eensklaps hoor ik kinderen roepen:

« Les Prussiens! Les Prussiens! »

Ik keer me om en bemerk de eerste uhlanen, die uit de voorstad Fond-de-Givenne komen. Ik heb nog juist den tijd om me in veiligheid te stellen, en de fusillade begint, weldra gevolgd door een bombardement.

Den ganschen dag zie ik van achter mijn gesloten ijzeren vensterblinden den intocht der vijanden: ruiters, voetvolk, artillerie — zonder ophouden.

(1) « Sedan sous l'occupation allemande. »

De beroemde Fransche 75 m/m kanonnen

De mannen huilen en tieren; zij schieten in de huizen. Bijna al de gevels dragen de sporen van kogels.

Naast mij is het kollegie van jonge meisjes — nu een hospitaal, beschermd door de Roode Kruis-vlag — zoo beschoten geworden, dat er geen ruit heel gebleven is.

De verschrikte bevolking heeft zich in de kelders verscholen. Maar zij, die niet op tijd een wijkplaats hadden gevonden, werden het slachtoffer der ontketende horden.

Eenige honderden meters voor mijn huis is een vrouw, die geheel alleen woonde, levend in haar woning verbrand; er naast is een weerloze burger, de heer Pouteau, op den drempel zijner woning gefusilleerd; eenige stappen verder werden de gebroeders Vauché, 14 en 16 jaar oud, in hun tuin verrast en achtervolgd tot in hun woning; een wordt hier neergeschoten, de andere vlucht terug naar buiten, en eenige dagen later vindt men zijn doorschoten lichaam achter een struik.

Vijftig meter achter mijn huis liggen drie onbekenden dood: een vrouw en twee mannen.

Over een afstand van 400 meter zijn dus zeven moorden gepleegd.

Verscheidene dorpen rond Sedan werden stelselmatig vernield. De kerk en verscheidene huizen van Fond-de-Givenne zijn verwoest.

Te Chapelle, een dorpje van 250 inwoners, tusschen Sedan en de Belgische grens, waren al de bewoners gevlucht, maar voor zijn huis zat nog de doove en blinde grijsaard, M. Lambert. De woestelingen stelden hem tegen den muur en schoten hem dood. In het dorp werd geen huis gespaard.

Dan was het de beurt van Givenne, een dorp van 1400 inwoners, op 4 kilometer van Sedan gelegen. De troepen dreven de bevolking naar de markt en staken dan het dorp in brand. Verscheidene inwoners, vooral vrouwen en kinderen, die zich verborgen hadden, kwamen in de vlammen om.

En zoo ging het ook in andere plaatsen toe. Te Donchery hielden de Duitschers zeven gij-

zelaars aan, allen bejaarde mannen, zooals de gepensioneerde, tachtigjarige kapitein Coust-Chevalot, oud-kurassier van Reichshoven, officier van het eere-legioen.

Van die zeven weerloozen werden er op staan den voet twee neergeschoten. De andere ongelukkigen werden de handen op den rug gebonden; dan boeide men hen nog aan elkander vast en plaatste ze voor de marcheerende troepen. In elk dorp, dat ze doortrokken, moesten deze gevangenen neerknielen. De soldaten legden dan op hen aan, als om ze te fusilleeren. Deze gruwelijke komedie diende om de bevolking schrik aan te jagen.

's Avonds zakte kapitein Chevalot, die, wij herhalen het nogmaals, tachtig jaar oud was, afgemat neer. De Duitschers hielden hem voor dood, sneden zijn boeien af en duwden hem in een gracht, waar de ongelukkige onder een stortregen bleef liggen.

De grijze held van Reichshoven keerde tot het bewustzijn weer, kroop uit de gracht, ontdekte een schuilplaats, waar hij den nacht doorbracht. Den volgenden morgen werd hij door een Duitsch officier verrast, die twee schoten op hem loste, zonder hem echter te treffen.

De kapitein spande dan alle krachten in om zijn woonplaats te bereiken en er rust te zoeken, maar daar wachtte hem een wreede ontgoocheling. Op de plaats van zijn huis zag hij slechts een puinhoop. Het bevallige Donchery was bijna geheel door stelselmatige brandstichting verwoest.

De oude dorpelaar begaf zich naar Sedan, waar hij eindelijk een schuilplaats vond.

De vier andere gijzelaars werden gedurende vijf dagen met de troepen meegesleurd, en wat ze in dien tijd geleden hebben, is niet te beschrijven. Op dien ganschen tocht bleven hun handen steeds op den rug gebonden.

Dat zijn maar eenige staaltjes van de vele wreedheden in dit gewest gepleegd.

Ontelbaar was het vee, dat in de weiden neergeschoten werd of in de brandende stallen omkwam.